

Araştırma Makalesi/ Research Article

Emniyet Genel Müdürlüğü Belgelerinde Mehmet Akif Ersoy'un Yurt Dışı Faaliyetleri

Cevdet Teke*

(ORCID ID: 0000-0002-6496-5915)

Makale Gönderim Tarihi
17.01.2025

Makale Kabul Tarihi
07.04.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Teke, C., "Emniyet Genel Müdürlüğü Belgelerinde Mehmet Akif Ersoy'un Yurt Dışı Faaliyetleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/2 (Eylül 2025): 2415-2450.

APA: Teke, C. (2025). Emniyet Genel Müdürlüğü Belgelerinde Mehmet Akif Ersoy'un Yurt Dışı Faaliyetleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 2415-2450.

Öz

Mehmet Akif Ersoy, manevi lider vasfını taşıyan önemli bir şahsiyet olarak Millî Mücadele'ye tam destek vermesine karşın, Cumhuriyet Dönemi'ndeki siyasi ve toplumsal değişimlerden rahatsızlık duydu. Bu da onu Türkiye'den uzaklaşmaya ve daha sakin bir yaşam sürmek için Mısır'a gitmeye yöneltti. Bu süreçte Cumhuriyet ve inkılaplar aleyhinde bir söylemde bulunmamasına karşın, 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti rejimine muhalif bir grubun misafiri olarak Antakya'da bulunması devletin dikkatini çekti. Uzun yıllar Mısır'da yaşadıkdan sonra ağır hastalığı nedeniyle 1936'da Türkiye'ye döndü ve ömrünün son günlerini kendi topraklarında geçirmek istedi. Memlekete dönse de beden ve ruhen büyük bir yorgunluk içinde, bir nevi tecrit altında bir yaşam sürdü. Çünkü Cumhuriyet Hükümeti, olası irticaî hareketlerinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye, cevdetteke@yyu.edu.tr.
Assist. Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of International Relations, Turkey.

duyduğu kaygıyla Mehmet Akif'i yurtdışında olduğu gibi Türkiye'ye döndükten sonra da yakından takip etti. Dolayısıyla kendisine yöneltilen ithamlar ve dönemin siyasal atmosferinden dolayı, vatanında dahi huzurlu bir ortam bulamadı. Bu çalışmada, Mehmet Akif'in yurt dışındaki faaliyetlerinin ve Türkiye'ye dönüş sürecinin, Cumhuriyet rejiminin güvenlik politikaları çerçevesinde nasıl değerlendirildiği irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Takip, İrtica, İstihbarat.

Mehmet Akif Ersoy's Foreign Activities in the Documents of the General Directorate of Security

Abstract

Although Mehmet Akif Ersoy, an important figure with the qualities of a spiritual leader, fully supported the National Struggle, he was uncomfortable with the political and social changes during the Republican Era. This led him to distance himself from Turkey and move to Egypt for a quieter life. Despite not making any statements against the Republic or its reforms during this period, his presence in Antakya in 1935 as a guest of a group opposing the Turkish Republic regime attracted the state's attention. After living in Egypt for many years, he returned to Turkey in 1936 due to a severe illness, wishing to spend his final days in his homeland. However, even after returning, he lived in a state of physical and spiritual exhaustion, in a form of isolation. The Republican Government closely monitored him, both during his time abroad and after his return, out of concern over potential reactionary (irticaî) movements. As a result, due to the accusations against him and the political atmosphere of the time, he was unable to find a peaceful environment even in his own country. This study examines how Mehmet Akif's activities abroad and his return to Turkey were assessed within the framework of the security policies of the Republican regime.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Police Surveillance, Reaction, Intelligence.

Giriş

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı edilmesi, yalnızca yeni bir yönetim biçiminin ilanını değil, aynı zamanda Türkiye'de yeni bir siyasal sürecin başlangıcını da teşkil etmektedir. Bu bağlamda yaşanan hızlı ve radikal değişim hamleleriyle, yeni rejime uygun, yeni bir insan ve toplum modelinin yaratılması

hedeflendi. Devletin gayelerine yönelik olarak şekillendirilecek olan yeni insan modeli, Kemalist devrimci ahlaka göre yaşaması istenen kişiydi. Bu dönemde, Osmanlı'dan devralınan çok etnisiteli, din bireylerinin yerine, ulus devlet anlayışına dayalı bir sistem inşa edilerek laik bir devlet yapısı oluşturulmaya çalışıldı.¹ Ancak bu dönüşüm, toplumun muhtelif kesimleri tarafından farklı şekillerde karşılandı. Yeni rejimin getirdiklerini destekleyen kesimlerin yanı sıra, inkılaplardan olumsuz etkilendiğini düşünen çevreler de vardı. Bu çevreler arasında, dinî ve muhafazakâr değerlere bağlı kesimlerin tepkisi daha belirgin bir şekilde kendini gösterirken, devlet ise söz konusu reaksiyonlara karşı sert ve tavizsiz bir politika izleyerek modernleşme sürecini kararlılıkla sürdürme gayretinde oldu.

Bu bağlamda, Mehmet Akif Ersoy'un da Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkedeki politik ve içtimai atmosferden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Millî Mücadele yıllarında etkin görev alan ve İstiklal Marşı'nı kaleme alarak kurtuluş mukavemetine büyük bir katkı sunan Mehmet Akif, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında gerçekleşen radikal değişimler karşısında Mısır'a giderek uzun yıllar burada yaşamayı yeğledi. Ancak devletin, ülke dışına çıkan muhalif isimler üzerindeki takibi Mehmet Akif'i de kapsayarak sürdürüldü ve bu vaziyet onun Türkiye'ye dönüşü sonrasında da devam etti. Ankara Hükümeti, başta Yüzellilikler olmak üzere, yurt dışında bulunan muhalif aydınları, politikacıları ve din adamlarını yakından takip etti ve onların faaliyetlerini kontrol altında tutmaya çalıştı. Bu süreçte, Mehmet Akif de yeni rejimin dikkatle izlediği isimler arasında yer aldı.

Bu makale, Mehmet Akif Ersoy'un Türkiye'den ayrılmasının nedenlerini, akabinde ölümünün son yılında Türkiye'ye tekrar dönmesini ve bilhassa devletin ona yönelik gerçekleştirdiği takipleri daha yakından incelemek üzere kaleme alındı. Araştırma kapsamında T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) bünyesinde yer alan Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen ilgili belgelerin incelenerek konunun bir kez daha birincil kaynaklardan ortaya konulması hedeflenmektedir.² Ayrıca BCA

¹ Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006, s.134.

² Bu çalışmada temel alınan belgelerin önemli bir kısmının daha önce yayımlandığı görülmektedir. (Örneğin bkz. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat->

arşivlerinden elde edilen dokümanların yanı sıra, döneme ait gazeteler ve ilgili ikincil kaynaklar kullanılarak konunun akademik bir çerçevede yeniden ele alınması amaçlanmaktadır.

Mehmet Akif'in Kısa Hayat Öyküsü

Türkiye Cumhuriyeti'nin millî şairi ve İstiklal Marşı'nın yazarı Mehmet Akif Ersoy, 20 Aralık 1873'te İstanbul'un Fatih ilçesi'nde doğdu. Babası, Fatih Camii'nde imamlık yapan İpekli³ Mehmet Tahir Efendi, annesi ise Buharalı bir ailenin kızı Emine Şerife Hanım'dır.

İlköğrenimine Fatih'te Emir Buhari Mahalle Mektebinde başlayan Mehmet Akif, buradaki iki senelik eğitiminin ardından Fatih İptidaisine devam etti. İptidaideki eğitimini sürdürürken babasından Arapça eğitimi aldı.⁴ Rüştüye'yi bitirince babası mektep ve meslek tercihinin Akif'e bıraktı. O da dönemin önemli okullarından olan Mekteb-i Mülkiyede öğrenim gördü. Ancak babasının vefatı ve ailesinin maddi sıkıntılar yaşaması nedeniyle eğitimine ara vermek zorunda kaldı.⁵ Sonrasında ise 1893'te Veterinerlik Fakültesi olan Halkalı Baytar Mektebini bitirdi ve baytar olarak çalışmaya başladı.⁶ 1894 yılında İsmet Hanım'la evlenen Mehmet Akif, baytar müfettişi muavinliği görevini sürdürürken bir taraftan da 1906'da Halkalı Ziraat Mektebinde, 1907'de Çiftçilik Makinist Mektebinde öğretmenlik görevinin yanı sıra 1908'de de Darülfünunda edebiyat öğretmeni olarak görev yaptı.⁷

bardakci/2225662-mehmed-akif-devlet-tarafından-irtica-906-diye-kodlanmış-olum-doseğinde-yatarken-bile-izlenmiş-ve-safahati-da-imha-edilmisti). Ancak önceki çalışmalarda ilgili belgeler yalnızca bilgi verici bir nitelikte paylaşılmıştır. Akademik bir yorum ve inceleme içermemekle birlikte, dönemin koşullarıyla bağlantısı, Cumhuriyet rejiminin hassasiyetleri ve irtica ile mücadeleli bağlamında ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu makale, yalnızca arşiv belgelerini sunmakla kalmayıp, aynı zamanda onları tarihsel bağlam içinde yorumlamaya da gayret etmektedir.

³ Kosova sınırları içerisinde yer alan bir şehir.

⁴ *Cumhuriyet*, 28 Birincikânun 1936; M Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar I*, İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s.26.

⁵ Ahmet Kabaklı, *Mehmet Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s.19.

⁶ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, Ahmet Said Matbaası, İstanbul, 1966, s.29.

⁷ Günay Khalilova, *Mehmet Akif Ersoy ve Mirze Elelekber Sabir Arasında Bir Karşılaştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s.10.

Devlet kurumlarında çeşitli vazifelerde çalışan Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında istihbarat faaliyetler içerisinde bulundu. I. Dünya Savaşı esnasında Teşkilat-ı Mahsusa çatısı altında Almanya ve Arabistan'da da görev yaptı. Orman, Maadin ve Ziraat Vekaletinde çalıştı.⁸

Mehmet Akif, 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine, Türkiye ile İslâm dünyasının kurtuluşunu birbiriyle bağlantılı olarak gördüğü için Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele saflarında yer aldı. Mehmet Akif'in oğlu Emin Akif Ersoy'un aktardığına göre, 1920 yılının Nisan ayında bir sabah babasının kendisini çok erkenden uyandırdığını, ev halkıyla yaptıkları vedalaşmadan sonra gün doğmadan babasıyla İstanbul'dan yola çıktıklarını ve İzmit, Adapazarı ve Eskişehir üzerinden Ankara'ya geçtiklerini belirtmektedir.⁹

Mehmet Akif, Miralay İsmail Hakkı Bey'in Burdur mebusluğundan istifası sonrasında, Mustafa Kemal Paşa'nın talebiyle aday gösterildi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk döneminde Burdur mebusu olarak görev yaptı. 4 Haziran 1920'de Meclise katılan Mehmet Akif, Millî Mücadele'nin manevi karakterlerinden biri oldu. Kuva-yı millîye hareketinin başarılı olması için Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde verdiği vaazlarla halkın ulusal ülkü çerçevesinde mücadele etmesinde önemli rol oynadı. Nitekim Millî Mücadele Dönemi'nin zaferle sonuçlanması, gayesine ulaşan bu şairin son ve sonsuz saadeti oldu.¹⁰

Mehmet Akif'in 1920'de başlayan Burdur mebusluğu 11 Ağustos 1923'te sona erdi ve Meclisin ikinci devresinde tekrar mebusluğa aday gösterilmedi.¹¹ Bu süreçle birlikte İstanbul'a döndü ve siyasetten uzak kalmayı yeğledi. Çünkü günlük politik çekişmelerden uzak kalmayı tercih eden ve çıkar devşirme peşinde olmayan bir fikir ve edebiyat insanıydı. Dolayısıyla siyasetle pek içli dışlı olamaması, onun meclis hayatının kısa sürmesine sebebiyet verdi. Zira Mehmet Akif'in siyasete

⁸ BCA, 250.71.1.12.1.1.2

⁹ Osman Akandere, "Oğlu Emin Akif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadeleye Katılması ve Bazı Hususiyetleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, (2008), s.725-726

¹⁰ Kabaklı, a.g.e., s.25.

¹¹ BCA, 250.71.1.12.1.1.3

bakışı, onun vurguladığı şu cümlelerle anlaşılmaktadır: “...Siyasetten, siyaset sözünün ağızdan çıkan her harfinden..., ...Siyasetin anıldığı her yerden..., ...Siyasetle akıllılaştıran herkesten... Allah’a sığınırım”.¹² Dolayısıyla Mehmet Akif, siyaset kavramı ve onunla bağlantılı her şeyden uzak durmayı seçen bir yaklaşımla, siyasetle ilgili herhangi bir söz, düşünce veya tartışmadan çekinerek, bu tür konulardan ve onlarla meşgul olan insanlardan kaçınmak gerektiğini vurgulamış, bu tür uğraşların akli bulandırabileceği düşüncesiyle, siyasetle alakalı her türlü kelime ve türevlerinden uzak durmak gerektiğini dile getirmiştir.

Genç yaşlarda şiir yazmaya başlayan Mehmet Akif, II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber edebi faaliyetlerine hız verdi. "Sırat-ı Müstakim" ve "Sebilü'r-Reşad" dergilerinde çeşitli yazıları yayınlandı. Şiirlerinde dinî ve millî temaları işlemeyi tercih eden Mehmet Akif, halkın çektiği sıkıntılara, adaletsizliklere ve haksızlıklara karşı duyarlılığıyla bilinir.¹³

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk milletinin bağımsızlık mukavemetine büyük destek veren Mehmet Akif, 1921 yılında bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin sembolü olarak kabul edilen İstiklal Marşı'nı yazdı.

Mehmet Akif'in Mısır Yılları

Mehmet Akif, Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk milletinin bağımsızlığı için mücadele eden bir vatansever olarak tanınmasına rağmen, Cumhuriyet Dönemi'ndeki siyasi ve toplumsal değişimlerden rahatsızlık duydu. Dinî değerlerin geri plana itilmesi, batılaşma hareketlerinin hız kazanması ve muhalefetin baskı altına alınması gibi nedenlerle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasi atmosferden memnun kalmadı.¹⁴ Mehmet Akif, o döneme hükmeden idarecilerin kendisinden farklı görüş ve ihtiraslara kapıldıklarını zaferden hemen sonra sezmeye başladı. Yaşanan siyasi değişimlere karşı eleştirileri ve yeni yönetimle olan fikir ayrılıkları, onu iyice yalnızlaştırdı. Dinî ve millî hassasiyetlerini

¹² Akif Çarkçı, “Meşrutiyetten Cumhuriyete Mehmet Akif Ersoy’un Siyasi Faaliyetleri ve Düşünsel Biyografisinde Yer Alan Siyasal Kavramlar”, *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, (Mart 2020), s.12

¹³ Kabaklı, *a.g.e.*, s.20.

¹⁴ Yavuz Bülent Bakiler, *Mehmet Akif'in Çağdaş Türkiye İdeali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara, 1990, s.48-49

koruyan Mehmet Akif, bu dönemde çevresindeki birçok aydından farklı düşünmekteydi.

1925'ten itibaren, Cumhuriyet'e ve inkılaplara karşı çıkan dinî ve siyasî muhalifleri cezalandırmak üzere İstiklal Mahkemelerinin faaliyete geçmesiyle birlikte, Mehmet Akif'in de potansiyel bir tehdit olarak algılandığına dair söylentiler yayılmaya başladı. Bu süreçte Sebülürreşad'ın sahibi Eşref Edip'in de içinde bulunduğu muhalif birçok gazeteci ve yazarın tevkif edildiği görülmektedir.¹⁵ Ancak Mehmet Akif, aktif olarak bir isyan veya ayaklanma girişiminde bulunmadığı için doğrudan İstiklal mahkemelerinde yargılanmadı. Buna karşın muhtemel baskılardan kaçınma düşüncesi, onu Türkiye'den uzaklaşmaya ve daha sakin bir yaşam sürmek için 1925 yılında Mısır'a yöneltti ve Kahire'ye yerleşti. Oysa Mehmet Akif'i, milletin ve bilhassa gençliğin gözünden düşürmek amacıyla şapka giymemek için Mısır'a gittiğini ileri süren ve kendisini "*geri sırtlarda pusu kurmuş, inkılaba dış bilemiş*" şeklinde sert söylem ve iddialarla itham eden çevreler vardı.¹⁶ Böylece Mehmet Akif için memleket düşmanı gibi bir algı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Mısır, o vakitler ikinci ümit verici İslam ülkesi olarak gözükmüyordu.¹⁷ Mehmet Akif yaklaşık 11 yıl burada yaşadı. Mehmet Akif, Kahire Helvan'da dostu Prens Abbas Halim Paşa'nın dairelerinden birinde ailesiyle birlikte iki yıl ücretsiz kaldı. Daha sonra Helvan'ın kenarında küçük bir ev tutarak buraya yerleşti.¹⁸ Tek başına yaşamayı yeğleyen Mehmet Akif, Mısır yıllarının önemli bir kısmını hem kendisinin hem de eşinin hastalığı ile geçirdi. Burada Camiü'l-Mısriyye (Mısır Üniversitesi) adlı üniversitede ücret karşılığı Türk dili ve edebiyatı dersleri verdi. Bu hizmetine mukabil eline cüz'i para geçse de öngöremediği bir yoksullukla mücadele etmek zorunda kaldı.¹⁹

¹⁵ Şaban Öztürk, "Siyasette Ahlak ve Mehmet Akif" *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 7/12, (2022), s.27

¹⁶ Münir Müeyyet Bekman, "On Bir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında", *Açık Söz*, 1 Temmuz 1936, s.4

¹⁷ "Mehmet Akif", *Diriliş*, 2/8, (Kasım 1966), s.43

¹⁸ M Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.137

¹⁹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-52

Mehmet Akif'in Mısır'da uzun yıllar kalması, bir nevi sürgün hayatı yaşaması anlamına gelmektedir. Bu süreçte Türkiye'deki siyasi ve sosyal gelişmelerden uzak kalmayı tercih etti. Bu yalnızlık, onun içine kapanmasına ve kendisini izole hissetmesine yol açtı. Özellikle Mısır'da geçirdiği yıllar, bu yalnızlık duygusunu daha da arttırdı.

Mısır'a gitmesinin ardından uzun yıllar Türkiye'ye dönememesi, Mehmet Akif üzerinde derin bir vatan hasreti yarattı. Onun şiirlerinde ve mektuplarında sıkça dile getirdiği bu hasret, ruhsal durumunu daha da kötüleştirdi. Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Akif'in Mısır'da dürüst ve samimi insanların her gün daha da artan saygılarını görmesine rağmen onun memleketten uzak ruh halini şöyle belirtmektedir: "Ne güneşin ıslıl ıslıl parıltısı ne de altın tavanlardan sarkan avizelerin görkemi, içindeki karanlığı dağıtabilirdi. Güneşe küskün bir adam, derin düşüncelere dalmış bir halde önüne bakıyordu: Vatanından koparılmış toprak yığınları gibi karanlık ve hüznü dolu bir Akif."²⁰

Emniyet Genel Müdürlüğü Belgelerinde Mehmet Akif Ersoy'un Yurt Dışı Çalışmaları ve Temasları

Mehmet Akif'in Mısır'da kaldığı süre zarfında siyasi fenalığına dair tespit edilmiş bir bilgi yoktur. Yine de onun Türkiye'deki dinî cemaatlerle veya rejim muhalifleriyle olası bağlantıları devlet tarafından dikkatle izlendi. Mehmet Akif'in bu süreçte kendisini devletle karşı karşıya getirecek herhangi bir siyasi faaliyette bulunmamaya özen gösterdiği görülmektedir. Nitekim yaşadığı sıkıntılara rağmen açık bir muhalefet cephesi içerisinde yer almadığı gibi, Mısır'da bulunduğu süre zarfında Türkiye ve Cumhuriyet rejimi hakkında en ufak tenkitte bulunduğu ile ilgili bir yazı veya söylemi mevcut değildir.²¹

Mehmet Akif, hastalığı artınca hava değişikliğinin iyi geleceği umuduyla Haziran 1935'te Lübnan'a gitti. Bu seyahatte, o dönem Mısır'da yayınlanan Enbâü's-Şarkîye gazetesi müdürü Abdul'ilah Bey kendisine refakat ederek bütün ihtiyaçlarını karşıladı. Beyrut'ta tedavi olan Mehmet Akif, doktorun tavsiyesi üzerine yüksek rakımlı bir yerde

²⁰ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Ersoy: Hayatı, Seciyesi, Sanatı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2022, s.152

²¹ Kabaklı, *a.g.e.*, s.27.

istirahat etmek amacıyla Âliye yakınlarındaki Sûk ül-Garp köyüne giderek bir otele yerleşti. Mehmet Akif'in söz konusu köye gelişinden bir müddet sonra Beyrut'ta bulunan ve Antakya'da ikamet eden Yüzelliliklerden²² Ali İlmi,²³ kendisini ziyaret ederek Antakya'ya davet etti.²⁴ Bu davete icabet eden Mehmet Akif, Ali İlmi ile beraber Antakya'ya gitti.²⁵

Mehmet Akif'in kısa süre kaldığı Antakya ve muhitinde hilafet lehine ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi aleyhinde propagandalar yaptığı yönünde birçok istihbarat bilgisi gelmeye başladı. Örneğin Emniyet Genel Müdürlüğüne gelen 28 Ağustos 1935 tarihli bir istihbarat raporunda, safahatçı şair olarak betimlenen Mehmet Akif'in, Antakya'da herkesçe tanınan Arapçı Türklerden Cemil Berekât'ın daveti üzerine Mısır'dan Antakya'ya gittiği, bir müddet burada kaldığı, Cumhuriyet rejimi düşmanı eşrafla toplantılar yaptığı ve şerefine birçok ziyafetlerin verildiği belirtilerek şöyle devam edilmekteydi:

“Şair Akif, Antakya'da genellikle kentin ileri gelenleriyle vakit geçirmektedir. Bu çevredeki çoğu kişi, Arap milliyetçisi veya Fransız yanlısıdır ve İslam ile hilafet konularında oldukça katı görüşlere sahiptirler. Akif, bu toplantılarda sıkça hilafet konusuna değinip hilafetin dinî, mantıkî ve siyasî gerekliliğini anlatmakta, fırsat buldukça Ankara Hükümeti'ni eleştirerek İslam ve geleneksel değerlerin yok

²² Yüzellilikler, 1920-1923 yılları arasında Millî Mücadele'ye karşı faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle, 1924 yılında vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişilik bir listeyi ifade etmektedir. Bu kişiler arasında Osmanlı yönetici sınıfı, gazeteciler, askerler ve aydınlar bulunuyordu. 1938 yılında çıkarılan özel bir af yasasıyla Yüzelliliklerin Türkiye'ye dönmelerine izin verildi. Geniş bilgi için bkz. Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1998.

²³ Ali İlmi, Yüzellilikler listesinde 106 numarada yer almaktaydı. Adana'da çıkardığı Ferda Gazetesinde, Fransızların Adana'yı işgal etmesinden Türklerin memnun olması gerektiğini iddia etmiştir. Buna karşın Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Anadolu hareketini de Bolşeviklikle suçlamıştır. Dolayısıyla Millî Mücadele'ye muhalefet ettiği için listeye dâhil edilmiştir. Sedat Bingöl, *Yüzellilikler Meselesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s.67-68.

²⁴ Antakya (Hatay), o dönemde Fransa mandası altında ve Suriye denetimindeydi. 1939 yılında Anavatan'a katılacaktır.

²⁵ Mehmet Tekin, “Mehmet Akif Ersoy ve Antakya”. Ed. Gökay Yıldız vd., *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*. (19-20-21 KASIM 2008). C 2, Ankara, (2009), s.517-518.

edilip heba edildiğini ifade etmektedir. Halife Abdülmecid'i destekleyen etkili konuşmalar yaparak hilafet yanlısı bir propaganda yürütmektedir. Ortamın ve dinleyicilerin bu tür konuşmalara oldukça uygun olduğunu gören Akif, Antakya'daki Türk muhaliflerinden ve firarilerden birkaç kişiyi de yanına çekmeyi başarmıştır. Bu kişiler de onunla birlikte davetlere katılıp sohbetlerde ağırlıklı olarak Türkiye, hilafet, medrese ve tekkeler gibi konular gündeme getirilmekte, Türk devrimcileri ise kâfirlik ile suçlanmaktadır".²⁶

Söz konusu raporda, Mehmet Akif'in aslında ilk günlerde siyasi söylemlerden kaçındığı ve dikkatli davrandığı vurgulanırken, Antakya Lisesi öğretmenlerinden ve Yüzellilik listesinde bulunan Adanalı Ali İlmi Fani, Belediye Katibi Radi Azmi, eski nahiye müdürlerinden ve firarilerden Osman, eğitim müdürlüğü katibi firarilerinden Ata Derviş gibi yordakçıların teşvikiyle propagandaya soyunduğu ve Türk inkılabının, İslâm ve Osmanlı'da açtığı yaraları sürekli dile getirmesinin bölgede tesir yarattığı vurgulanmaktaydı.²⁷

İstihbarat verilerine göre Mehmet Akif'in Antakya'daki temaslarında dikkat çeken hususlardan biri de Abdülmecid'den övgüyle bahsetmesiydi. Mehmet Akif, halifenin pek çok yabancı devletin yardım ve teklifleriyle karşılaştığını; ancak yabancı ve gayrimüslim bir ordunun yardımıyla atalarının tahtına ve peygamberin makamına oturmaya haksızlık ve günah olarak gören halifenin, bu tekliflerin tamamını geri çevirdiğini, onun, yalnızca Türk ve Müslüman halkın desteğiyle meşru makamına ulaşmayı arzu ettiğini ve bu hedefin gerçekleşmesinin de çok uzak görünmediğini ifade ederek hilafetin tasfiyesini en büyük dinsizlik olarak adlandırmaktaydı.²⁸

İlgili raporda Mehmet Akif'in, Türklerin hilafet makamının kültürel mirasçısı ve dini değerlerin koruyucusu olduğunu, gasp ve ilga edilen hilafet hukukunun iadesi için her Müslüman Türkün dinsizlere karşı cihat etmesinin bir görev olduğunu şiddetle vurguladığı yönünde cümleler sarf ettiği belirtilmekteydi.²⁹

²⁶ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-69.

²⁷ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-70.

²⁸ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-70.

²⁹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-72.

Hilafeti kaldıran Türkiye Cumhuriyeti rejimi açısından, Mehmet Akif'in bu tür bir söylemi, yeni rejimin laik ve modernleşme odaklı ilkelerine aykırı ve potansiyel olarak tehlikeli bir söylemdi. Onun hilafet yanlısı ifadeleri, yeni rejim açısından tehdit edici görülebilirdi. Çünkü bu tür söylemler, halk arasında hilafetin yeniden canlandırılması yönünde bir nostalji yaratabilir ve rejimin meşruiyetine gölge düşürebilirdi. Mehmet Akif gibi etkili bir figürün hilafet yanlısı propagandası, Cumhuriyet'in ideolojik ve siyasi yapısına ters düşmekle kalmayıp, toplum içinde bölünmelere veya rejime karşı muhalefete yol açabilirdi. Dolayısıyla rapordaki ifadeler göz önüne alındığında Akif'in hilafetle ilgili yorumları, bu bağlamda rejimle ters düşen ve ideolojik bir çatışma yaratabilecek unsurlar içermektedir. Bu durumun ise Ankara Hükümeti tarafından dikkatle ve endişeyle takip edilmesi kaçınılmazdı.

Mehmet Akif ile ilgili gelen istihbarat bilgilerinin devamında onun, Şapka Kanunu, Türkçe ezan ve Latin Harfleri hakkında sözler sarf ettiği belirtilmektedir. Söz konusu üç hususun Türk Müslüman ile Arap Müslümanı birbirinden uzaklaştıran icraatlar olduğunu belirten Mehmet Akif'e göre, şapka takmak kültürel bir asimilasyon amacı taşıdığı ve doğrudan Avrupalıya benzemek isteği ile yapıldığı için tamamen küfürdü. Türkçe ezanın kesinlikle mekruh olması sebebiyle de namaz caiz değildi ve Latin harfleri ise Kuran-ı Kerim'i değiştirdiği/başkalaştırdığı için mekruhtu.³⁰ Oysa Cumhuriyet rejiminin bu eleştirilere bakış açısı netti. Cumhuriyet'in liderleri, Osmanlı Devleti'nden miras kalan geleneksel yapıyı köklü bir şekilde dönüştürmeyi hedeflemekteydi. Şapka Kanunu, Türkçe ezan ve Harf İnkılabı gibi reformlar, toplumun fikir yapısını değiştirme ve daha seküler bir kimlik oluşturma çabasının parçalarından biriydi. Bu adımların amacı, ulus-devlet kimliğini güçlendirmek ve Osmanlı'nın İslâm'la özdeşleşmiş siyasî yapısından uzaklaşmaktı. Laiklik ve modernleşme, dönemin yöneticileri tarafından geri kalmışlığı aşmanın bir yolu olarak görülmekteydi. Dolayısıyla Mehmet Akif gibi toplumda karşılığı bulunan bir aydının böylesi bir ifadede bulunması, ulusal ve seküler bir kimlik inşa etmeye çalışan Hükümet için tehlikeli bir söylemdi. Bu da dolaylı bir takip sürecini beraberinde getirmektedir.

³⁰ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-71.

6 Eylül 1935 tarihli başka bir istihbarat raporuna göre Mehmet Akif'in şair olması, dini malumata sahip olması, Türkiye Darülfünunda hocalık, I. Mecliste mebusluk yapması ve en önemlisi İstiklal Marşı'nın yazarı olması gibi sebeplerin etkisiyle, Antakya'da Türkiye yönetimi aleyhinde sarf ettiği sözlerin fevkalade etkili olduğu yönündeydi.³¹

Mehmet Akif'in Antakya seyahatinde takibe uğramasının temel sebeplerinden birisi, Türkiye Cumhuriyeti rejimine muhalif grubun misafiri olarak Antakya'ya gelmesiydi. Ona refakat eden Yüzelliliklerden Ali İlmi, aynı zamanda Fransızlara yakınlığıyla bilinmekteydi. Dolayısıyla Ali İlmi, Antakya'da Türkiye yanlısı mücadele sergileyen insanlara muhalifti. Diğer yanda Türkiye ile temas halinde olan ve Ankara'dan gelen direktifler ışığında hareket eden bazı Antakyalı gençlerin, Türkiye ve inkılaplara karşıt bir söylemde bulunup bulunmadığını tespit etmek gayesiyle Mehmet Akif'i takibe aldıkları görülmektedir.³² Bu takip, birtakım çevrelerin bu gençlere, Akif'in Cumhuriyet ve inkılaplarına aleyhtar olması sebebiyle uzun yıllar Mısır'da kaldığını telkin etmelerinin sonucuydu. Gelen istihbarat raporlarının özünde bu anlayış yatmaktaydı.

Bununla birlikte bu tür haberlerin kaynağı, dönemin karmaşık siyasi yapısı ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin istikrarı için aldığı önlemler göz önüne alındığında, dönemin siyasi atmosferine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki iktidar stratejilerine ışık tutmaktadır. Yeni kurulan rejim, toplumsal huzuru sağlamak ve reformların başarılı olmasını temin etmek amacıyla karşıt görüşleri izlemek ve kontrol etmek gibi bir yaklaşım benimsedi. Bu, dönemin politik yapısının ve rejiminin istikrarını sağlama çabalarının bir parçası olarak ele alınabilir.

Mehmet Akif'in Türkiye'ye Dönüşü ve Polisin Bitmeyen Takibi

Zamanla fiziksel sağlığı bozulan Mehmet Akif, özellikle son yıllarında ağır bir hastalık geçirdi. Bir müddet Antakya'da kaldıktan sonra, 31 Ağustos 1935'te Lazkiye-Beyrut üzerinden tekrar Mısır'a döndü. Hava değişikliği kendisine iyi gelmemişti. Damadı Muhiddin'e gönderdiği 27 Eylül 1935 tarihli mektupta, hastalığının artmasıyla çok zayıfladığını ve

³¹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-72.

³² Tekin, *a.g.m*, s.519.

tebdil-i havadan yararlanamadığını ifade etmekteydi.³³ Bütün bu gelişmeler onu, memlekete dönmeye zorluyordu ve nihayet Kahire Konsolosluğundan aldığı pasaport ile 16 Haziran 1936'da Türkiye'ye geldi.³⁴ Onu karşılamaya giden dostları, İstanbul rıhtımına yanaşan vapurun merdivenlerinden süzülen bitkin ve erimiş bir Mehmet Akif ile karşılaştılar. Bütün bunlara rağmen Türkiye'ye tekrar dönmenin mutluluğunu yaşayan Mehmet Akif, memleket havasının kendisini yeniden dirilteceğine inanıyordu.³⁵ Kuntay'ın ifade ettiği gibi Mehmet Akif'in gelişi İstanbul'a gelmek değil, hastaneye gelmekti. Nitekim gelir gelmez Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda yoğun bir tedavi süreci kendisini beklemekteydi.³⁶ Her şeye rağmen vatanına döndüğü için çok mutluydu *"Mısır'da öleceğim diye ne kadar korkmuştum"* diyen Mehmet Akif, bir gün İstanbul'da öleceğine seviniyordu.³⁷ Son Posta gazetesinin 3 Temmuz 1936 tarihli köşe yazısında Ermel Talu'nun ifade ettiği gibi, yurduna on bir yıl uzak kaldıktan sonra, gurbetin acı veren etkisi kalbini sararken, şimdi, hasta bedenini ve temiz duygularını geride bırakarak, büyük bir istekle döndüğü vatana başka bir şey getirmemiş bir Akif vardı.³⁸ Düşüncesi ve inancı ne olursa olsun Türk şiirini bu denli ileri götüren bir aydını bağrımıza basmamız gerekiyordu.³⁹

Hâlbuki Mehmet Akif'in İstanbul'a gelişi Hükümet nezdinde farklı algılandı. Onun İstanbul'a geldiğini gazetelerden öğrenen Dâhiliye Vekâleti, Antakya'daki temaslarının da etkisiyle Mehmet Akif'in

³³ Kuntay, *a.g.e.*, s.166.

³⁴ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-76.

³⁵ Ömer Rıza Doğrul, "İstiklâl Marşı Şairi Akif'in Son Günleri", *Tan*, 29 Birincikanun 1936, s.5

³⁶ *Son Posta*, 22 Haziran 1936.

³⁷ Kuntay, *a.g.e.*, 171.

³⁸ Ermel Talu, "Devle Cüce", *Son Posta*, 3 Temmuz 1936, s.3.

³⁹ Orhan Seyfi, "Mehmet Akif", *Tan*, 25 Haziran 1936, s.2. Öte yandan Mehmet Akif'in Türkiye'ye dönüşünü farklı yorumlayanlar da vardı. Örneğin, Antakya'da çıkan Yenigün gazetesi, şairin Antakya'da bulunduğu dönemde inkılaplar ve yeni harf sistemi hakkında olumsuz görüşler dile getirdiğini ileri sürerek şu ifadeleri kullanmaktaydı: *"Halbuki geçen sene şehrimize de gelerek beş on gün kalan şair, burada kendisiyle görüşen ve adetleri parmak sayısını geçmeyen malûm birkaç kişiye Türk inkılabı, Latin harfleri ve dil işleri aleyhinde atıp tutmuş ve işlerin hiçbir zaman sökmeyeceğini söylemiştir. Şairin yeni Türkiye'yi gözleriyle gördükten sonra hakikatle karşılaşarak yola geldiği anlaşıyor"* (BCA, 121.10.0.0.2.6.1-67).

İstanbul'a gelişinde başka bir maksadın olup olmadığını saptamak için onun yurt dışındaki faaliyetlerini ve kimlerle temas halinde olduğunu mercek altına almak istedi.⁴⁰ Yeni rejimin otoritesini sağlamlaştırmaya çalıştığı bu dönemde, eski Osmanlı aydınlarının ve İslâmcı kimliğiyle tanınan isimlerin, rejim karşıtı bir propaganda ya da örgütlenme içinde olup olmadıkları endişe konusu olabiliyordu. Bu doğrultuda teyakkuza geçen Emniyet Genel Müdürlüğü geniş bir istihbarat ağı kurdu.⁴¹ Böylece Dâhiliye Vekâleti, Emniyet Genel Müdürlüğü ve devletin diğer kurumları arasında Mehmet Akif'in vefat ettiği güne kadar devam edecek, bir kovuşturma ve yazışma eylemi başladı.

Cumhuriyet'in erken yıllarında ideolojik çatışmaların daha yoğun olduğu bir ortamda Dâhiliye Vekâletinin, Mehmet Akif'in yurtdışı temaslarını ve Antakya'da hilafet yanlısı söylemlerle bağlantısını araştırmak istemesi, hükümetin Mehmet Akif'in faaliyetlerine dair bir güvenlik kaygısı taşıdığını göstermektedir. Emniyet Genel Müdürlüğünün geniş bir istihbarat ağı kurarak onun İstanbul'a gelişini ve muhtemel bağlantılarını gözlem altına alması, dönemin iktidarının potansiyel muhalefet unsurlarına karşı ihtiyatlı bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu tür söylemler, halk arasında toplumsal bir karşıtlık yaratabilir ve Cumhuriyet'in modernleşme projesini zedeleyebilirdi.

Bu çerçevede Emniyet Genel Müdürlüğü, ilkin Beyrut, İskenderiye Baş Konsolosluğu ile Halep, Şam, Kudüs ve Kahire Konsolosluklarına

⁴⁰1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat faaliyetlerinden sorumlu ilk kuruluşu olan Millî Emniyet Hizmeti Riyaseti (MEH ya da bilinen adıyla MAH) kuruldu. Başta Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak teşkil olunan MAH, 1927 yılında Dâhiliye Vekâletine bağlı olarak hizmet etmeye başlamakla birlikte fiiliyatta özerk bir yapıya sahipti (Geniş bilgi için bkz: Polat Safi, *Millî İstihbarat Teşkilatı (1826-2023)*, Kronik Kitap, İstanbul 2023). Yurtdışındaki istihbarat faaliyetleri büyük ölçüde MAH tarafından yürütülüyordu. Bu arada, istihbarat takibine maruz kalan Mehmet Akif'in yurda dönüşüne ilişkin olarak ilgili vekâletin haberdar olmaması, MAH ile Emniyet Teşkilatı arasındaki uyumsuzluk ve yetki karmaşasını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, Mehmet Akif'in dönüşünün polis tarafından gazetelerden öğrenilmesi, istihbarat teşkilatının bilgi paylaşımı konusundaki eksikliğini veya bilgi saklama hususundaki zafiyetini göstermektedir. Bu durum, polis ve istihbarat teşkilatı arasında yaşanan yetki karmaşasının veya kopukluğun somut bir şekilde görülmesi sonucu olarak değerlendirilebilir.

⁴¹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-70.

yazı yazarak, uzun süre Mısır'da yaşamış olan ve kısa bir süre önce Türkiye'ye dönen şair Mehmet Akif'in, Mısır'da bulunduğu dönemde ve özellikle önceki sene Antakya'ya yaptığı ziyaret sırasında, inkılap ve Cumhuriyet rejimi aleyhine ağır ifadeler kullandığı, hilafet propagandası yaptığı ve ayrıca Yüzellilik firariler ve diğer muhaliflerle yakın ilişkilerde bulunduğu yönünde duyumlar alındığını belirterek, bu bilgilerin doğruluğunu teyit etmek amacıyla, Mehmet Akif'in yurt dışındaki süreciyle ilgili konsolosluklar tarafından toplanan ve ilerleyen dönemde elde edilecek tüm bilgilerin kendilerine iletilmesini talep etti.⁴²

Şam Konsolosu tarafından 5 Ağustos 1936 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğüne verilen bilgiye göre Mehmet Akif'in yurt dışındaki faaliyetlerine ilişkin kapsamlı soruşturma sonucunda şu detaylar paylaşıldı:

“Yapılan soruşturma sonucunda, şair Mehmet Akif'in geçen yıl Antakya'yı ziyareti sırasında Hoybon Cemiyeti üyesi Nizameddin Kibar ve Kürt Celadet Han ile sıkça görüştüğü, 150'liklerden Ali İlmî'nin evinde misafir olarak kaldığı ve muhafazakâr grubu oluşturan ağalarla iletişim kurduğu ortaya çıkmıştır. Antakya'ya gelmeden önce Amman ve Şam'da Çerkez topluluklarıyla buluştuğu, Halep'te ise Refik Halit'in konduğu ve Antakya'dan Ali İlmî'nin aracılığıyla Fransız idaresine bağlı ağalardan aldığı parayla Mısır'a yolculuk ettiği bilgisi duyulmuştur. Ayrıca, Antakya'da bulunduğu süre içinde, kendisiyle temas kuran terakki perver gençlere sadece Türkiye'nin mevcut yönetiminden memnun olmadığını ifade ettiği öğrenilmiştir”.⁴³

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya da Şam Konsolosluğunun belirttiği hususların teyidi için İstanbul Valiliğinden bilgi edinilmesini ister.⁴⁴

Beyrut Başkonsolosu tarafından Emniyet Genel Müdürlüğüne verilen 29 Ağustos 1936 tarihli malumatta, şair Mehmet Akif'in Mısır'daki durumu hakkında net bir bilgiye ulaşılamamışsa da

⁴² BCA, 121.10.0.0.2.6.1-58.

⁴³ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-51.

⁴⁴ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-44.

İskenderun'da bulunduğu dönemde Yüzellilikler arasında yer alan Zeynel Abidin ve yeğeni Ali, eski Karahisar Milletvekili Ömer Feyzi, firari Radi Azmi, Adanalı Mahmut Hoca ve Kadı Asım gibi isimlerle temas kurduğunun tespit edildiği, bu kişilerle buluşmalarında, hükümet karşıtı bazı söylemlerde bulunduğu ve yine yapılan araştırmalar sonucunda Ömer Feyzi ile Zeynel Abidin tarafından kaleme alınan, henüz basılmamış zararlı bir kitabı büyük bir dikkatle incelediği ve kendi el yazısıyla bazı eklemeler yaptığı, bilgisi yer almaktaydı.⁴⁵

Kudüs Konsolosu tarafından Emniyet Genel Müdürlüğüne verilen 20 Ağustos 1936 tarihli raporda ise uzun süre Mısır'da yaşamış olan Mehmet Akif'in Cumhuriyet'e karşı aktif bir tehdit oluşturmadığı, ancak laiklik karşıtı ve oldukça dindar bir kişilik olarak bilindiği ifade edilmekteydi. Konsolos, ayrıca Mehmet Akif'in yurt dışında rejim aleyhine faaliyetlerde bulunduğuna dair bir bilgiye sahip olmadığını belirtmekle birlikte Akif'in Türkiye için doğrudan bir tehlike arz etmediği kanaatini de dile getirmekteydi.⁴⁶

Halep Konsolosunun 19 Ağustos 1936 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğüne ilettiği bilgiye göre, 1935'te Antakya'ya gelen şair Mehmet Akif'in, Suphi Berakât'ın kardeşi ve kendi halinde biri olarak bilinen Cemil'in evinde misafir kaldığı; bu süre zarfında Refik Halit ve bazı muhalif isimlerle bir araya geldiği, ancak konuşmalarında her zaman Türkiye ve Atatürk hakkında olumlu ifadeler kullandığı ve yalnızca bazı ayrıntılar üzerinde tartışmalara girdiği yapılan incelemeler sonucunda anlaşıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca, Cemil Berakât'ın daha önce tedavi için Mısır'a gittiğinde Mehmet Akif ile orada tanıştığı bilgisine ulaşıldığı ifade edilmekteydi.⁴⁷

Kahire Elçiliği Kâtibi Kazım Hastekin'in 29 Temmuz 1936 tarihli ve "Emniyet İşleri Genel Müdürlüğü Yüce Makamına" hitaben gönderdiği yazıda, yaklaşık üç yıllık Kahire'deki görev süresi boyunca Mehmet Akif'in durumunu sürekli takip ettiği belirtilmekteydi. Hastekin, yapılan en detaylı araştırmalar sonucunda Mehmet Akif'in Cumhuriyet rejimi aleyhinde veya hilafet lehinde propaganda yaptığına dair herhangi bir

⁴⁵ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-42.

⁴⁶ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-48.

⁴⁷ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-49.

kanıt bulunmadığını, ayrıca Mehmet Akif'in, Kahire'de Yüzelliliklerle veya muhalif gruplarla yakınlık kurduğunun tespit edilmediğini ifade etti. Ayrıca Akif'in rejime karşı en ufak bir olumsuz davranış sergilediği hakkında bir tespit olsaydı, bu durum derhal üst makamlara rapor edileceği vurgulanmaktaydı. Hastekin raporun devamında, Akif'in üç yıl içinde yalnızca üç kez Konsolosluk şubesine başvurduğunu ve bu başvurulardan birinin, oğlunun askerlik çağına gelmesi üzerine onun askere gitmesini ve vatan borcunu yerine getirmesini sağlamak için olduğunu, diğer iki başvurunun ise tabiiyet ilmhaberini yenilemek ve pasaport almak amacıyla yapıldığını sözlerine eklemekteydi.⁴⁸

Kahire Elçiliği Kâtibi Kazım Hastekin'in aktardığı bilgi, diğer konsolosluklardan ve raporlardan farklı bir ton ve içerik taşımaktadır. Hastekin'in verdiği rapor, Mehmet Akif'in rejim karşıtı faaliyetlerde bulunduğu dair herhangi bir kanıt olmadığını ve kendisinin sakin, rejime zarar vermeyen bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Diğer raporlar ve konsolosluklardan gelen bilgilerde Mehmet Akif'in muhaliflerle ilişkilerinin ve rejim aleyhinde sözler sarf ettiğinin iddia edilmesine karşın, Kahire'den gelen bu rapor, Mehmet Akif'i savunur nitelikte ve masumiyetini vurgulayan bir yaklaşım sergilemekteydi. Bu farklılık, elçiliğin veya konsolosluğun değerlendirmelerindeki metodolojik çeşitliliği ve diplomatik temsilcilerin kişisel gözlemlerinin raporlara yansımaları göstermektedir. Öte yandan, Mehmet Akif'in Kahire'deki toplumsal çevresinin ve siyasi atmosferinin, diğer bölgelerdeki durumlardan farklı olabileceği ve bu farklı atmosferin de bu tür değerlendirmelerde etkili olduğu ihtimal dahilindedir. Ayrıca Hastekin'in raporu, Akif'in oğlunun askerlik sorumluluğunu yerine getirmesi gibi millî hassasiyetlerini de ortaya koyarak, onun vatansever bir tutum içinde olduğunu vurgulamasıyla dikkat çekmektedir. Bu tür farklılıklar, dönemin siyasi karmaşıklığını ve istihbaratın ne derece subjektif unsurlarla şekillenebileceğini yansıtmaları açısından önemlidir.

Bununla birlikte Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Kahire Elçiliğinden istenilen bir diğer bilgi ise Mehmet Akif'e nasıl pasaport verildiği idi. Kahire Elçiliğinin Emniyet Genel Müdürlüğüne verdiği yanıt, Mehmet Akif'in pasaport alımı ve seyahat süreçlerinde herhangi bir olağan dışılık olmadığını vurgulamaktadır. Kahire'de sürekli

⁴⁸ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-53.

hastalanan Mehmet Akif'in hava değışikliği münasebetiyle Suriye'ye gitmek için 2 Temmuz 1935'te Elçilikten pasaport aldığı ve birkaç ay içinde tekrar Kahire'ye döndüğü ifade edilmektedir. Elçilięe son başvuruda İstanbul'a gitmek üzere vize talebinde bulunan şaire 6 Haziran 1936'da vize verildiği ve kendisine pasaport veya vize verilmemesi yönünde Elçilięe herhangi bir emir veya kısıtlama talimatı gelmemesiyle normal prosedürün işlendiği belirtilmekteydi.⁴⁹

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Mehmet Akif'in yurtdışındaki faaliyetleri hakkında kapsamlı bilgi toplama çabasının yanı sıra, İstanbul'da Akif'e refakat eden kişileri de yakın takibe aldığı anlaşılmaktadır. Mehmet Akif gibi önemli figürlerin etrafında bulunan kişiler, yalnızca şahsi bir ilişkiden dolayı değil, aynı zamanda şairin olası siyasal etkileri ve görüşlerinin yayılması ihtimaline karşı da izlendi ve hakkında bilgi toplama faaliyetleri yürütüldü. Bu bağlamda Mehmet Akif Türkiye'ye geldiğinde birkaç ay İstanbul Alemdağ'ında bir köşkte kısa bir süre kaldıktan sonra Avukat Fuat Şemsi ve Prenses Emine Hanım'ın refakatıyla Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanına yerleşti.⁵⁰ Dahiliye Vekaleti de İstanbul'a gelen Mehmet Akif'in burada yanlarında kaldığı bildirilen Avukat Fuat Şemsi ile Prenses Emine'nin açık kimlik, karakter, siyasi durum ve geçmişleri hakkında İstanbul Valiliğinden bilgi talep etti.⁵¹

İstanbul Valiliği tarafından Dâhiliye Vekâletine bildirilen 28 Ağustos 1936 tarihli telgrafta, Avukat Fuat Şemsi ve Prenses Emine'nin kimlikleri, geçmişleri ve sosyal durumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktaydı:

“Avukat Fuat Şemsi, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki 303 numaralı Mısır Apartmanı'nda ve İstinye vapur iskelesi yakınlarındaki yalısında yaşamaktadır. Mısır eski Hidivi Abbas Hilmi Paşa ile Paşanın hemşiresi Prenses Hatice'nin ve Berlin eski sefiri ölü Kemalettin Paşa'nın karısının vekili olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Galatasaray Lisesi'nde ve gayrimüslim okullarda tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmış, Mısır'a

⁴⁹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-56.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 28 Birincikânun 1936.

⁵¹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-57.

defalarca gitmiş ve son olarak 20 Şubat 1936'da Londra'ya gitmiş, ardından 30 Mart'ta Suriye üzerinden Türkiye'ye dönmüştür. Fuat Şemsi'nin Araplarla ilişkilerinin olduğu ve İzmir Suikastı sırasında şahit olarak ifade verdiği belirtilse de siyasal açıdan olumsuz bir faaliyeti olmadığı sonucuna varılmıştır. Prenses Emine ise 1899 İstanbul doğumlu olup, Abbas Hilmi Paşa'nın kızıdır ve eski Berlin Sefiri ölü General Sami'nin eşidir. Maçka'daki İzmir Palas apartmanında yaşamaktadır ve mevsimsel olarak Heybeliada'da da bulunmuştur. Siyasal açıdan herhangi bir olumsuz faaliyet veya bağlantısı bulunmamaktadır".⁵²

Bu durum, Cumhuriyet'in otoriter yönetim anlayışının bir parçası olarak, yalnızca muhalif figürlerin değil, aynı zamanda onların yakın çevrelerinin de gözetim altında tutulduğunu göstermektedir. Oysa gerçek olan şu ki; Mehmet Akif Ersoy'un Mısır'da yaşadığı dönem hem fiziksel hem de duygusal olarak oldukça zorlayıcıydı. Mısır'da kaldığı süre zarfında sürekli hastalıkla uğraştı ve Türkiye'ye dönmesinin asıl sebebi de tedavi olmak ve kalan ömrünü ülkesinde geçirmekti. Nitekim Mehmet Akif'in vefatı üzerine Cumhuriyet gazetesinin 28 Aralık 1936 tarihli yazısı bu durumu özetler nitelikteydi. Söz konusu yazıda, sanki hayatının son devrelerini yaşadığını hisseden büyük şairin vatanına dönmek arzusunu göstermiş olduğunu ve İstanbul'a avdet ettiğini belirtmekteydi.⁵³ İstanbul Valiliği tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 29 Haziran 1936 tarihli malumat da bu yöndeydi. Söz konusu yazıda şairin kansere müptela olduğundan tedavi için İstanbul'a geldiği, Teşvikiye Sağlık Evi'nde tedavi altına alındığı ve bundan böyle memlekette kalacağı bilgisi yer almaktaydı.⁵⁴

Mehmet Akif'in Türkiye'ye dönüşü hakkında yapılan jurnaller ve artan baskılar, ülkesinde bulmayı umduğu huzuru ve rahatı engelleyici bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Mehmet Akif'in faaliyetleri hakkında yapılan ihbarlar ve raporlar öyle bir boyuta geldi ki kendisinin devlete olan sadakati konusunda sorgulamalara yol açtı ve onun adeta gözlem altında tutulmasına sebep oldu. Bu durum, ona yönelik çeşitli

⁵² BCA, 121.10.0.0.2.6.1-54.

⁵³ *Cumhuriyet*, 28 Birincikânun 1936.

⁵⁴ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-74.

kirli propagandaların da yolunu açtı. Mehmet Akif'in dostlarının birçoğu onu ziyarete dahi gidemiyorlardı.⁵⁵

Bütün bunlarla birlikte, Mehmet Akif'in 1933 yılında Kahire'de bastırdığı ve Safahat'ın 7. cildi olan iki bin adet "*Gölgeler*" adlı eseri, Mısır'dan Mehmet Akif adına İstanbul'a gönderildi. Fakat gümrükte bekletilen söz konusu cildin bazı nüshaları Arap harfleriyle yazıldığı ve irticai propagandalar ihtiva ettiği gerekçe gösterilerek Matbuat Kanunun 51. maddesi⁵⁶ gereğince toplattırıldı⁵⁷ ve daha sonra Romanya vapuruyla Mısır'a geri gönderildi.⁵⁸ Dolayısıyla Mehmet Akif gibi topluma mal olmuş bir şair ve düşünürün eserleri, memlekete sokulmadığı gibi ömrünün son döneminde tecrit altında yaşamaya mahkûm edildi.

Mehmet Akif'in Vefatı ve Polisin Kesintisiz Takibi

1936 yılının soğuk bir Aralık günü, Mehmet Akif hayata gözlerini yumdu. Vefatının ardından Tan gazetesinin manşetinde de belirtildiği gibi, *"Vatanına İstiklal Marşı yazmış bir şairin o vatandan uzakta yaşaması kadar büyük bir acı olamaz. Bu sebeple de onun en büyük tesellisi yine bu topraklarda ruhunu vermiş olmasıdır"*.⁵⁹

Mehmet Akif'in vefatı, onu sevenler ve Millî Mücadelenin en zor günlerinde onun İstiklal Marşı ile moral bulmuş olan bu millet için derin bir üzüntü yarattı. Vefat ettiğinde, devletin resmi bir tören düzenlememesi, onun kendi halkı tarafından büyük bir hüznle, ama bir o kadar da sahiplenilerek uğurlanmasına neden oldu. Gençler, halk ve dostları tarafından Mehmet Akif'in cenazesi Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'ndan otomobil ile Beyazıt Camii'ne götürüldü ve burada son yolculuğuna uğurlandı. Bayraklara sarılmış bir tabut ile son yolculuğuna

⁵⁵ Kabaklı, a.g.e., s.60.

⁵⁶ 51. MADDE — Yabancı bir memlekette çıkan bir gazete veya mecmuanın Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması İcra Vekilleri Heyeti karar ile men olunabilir. Dağıtılan nüshalar karardan evvel, İcra Vekilleri Heyetinden müstacelen karar alınmak üzere, Dâhiliye Vekilinin emri ile toplattırılabilir. Menolunmuş gazeteleri memnuiyeti bilerek Türkiye'ye sokan ve dağıtanlardan 300 liraya kadar ağır para cezası alınır. (*Resmî Gazete*, 8 Ağustos 1931, s.735.)

⁵⁷ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-38.

⁵⁸ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-33.

⁵⁹ Tan, 29 Birincikanun 1936.

uğurlanmak yerine, onu sevenlerin omuzlarında taşındı. Cenaze, Edirnekapı Mezarlığında bulunan Şehitliğin karşısına defnedildi.⁶⁰ Mehmet Akif'in ömrünün son yılları, fedakârlıkla dolu hayatının trajik bir dönemi olarak tarihe geçmiştir.

Mehmet Akif'in cenazesinde bile polis takibi kesilmemiştir. Cenaze merasimi boyunca gerçekleşen her durumu Emniyet Müdürlüğü, İstanbul Valiliğine, valilik de İçişleri Bakanlığına rapor etmiştir.⁶¹ Mehmet Akif'in ölümünden yıllar sonra da onun adının geçtiği her gelişme polisin takibine uğradı. Örneğin Emniyet Genel Müdürlüğüne ait 12212-22 dosya ve 648 numaralı ve 26 Aralık 1940 tarihli yazıya istinaden verilen istihbarat bilgisinde, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında Mehmet Akif'e mezar yaptırmak üzere para toplandığı ve onun mezarına gidilerek gösteri yapılacağı yolunda haberler alındığı bilgisi yer almaktaydı. Yazının devamında Dâhiliye Vekâletinin işaret ettiği temel kaygı, Mehmet Akif'in İslami kimliğinden ötürü, Türk gençliği arasında dincilik ve ümmetçilik cereyanını uyandırmaya sebebiyet vereceğiydi. Bunun üzerine yapılan tahkikatta bu durumun asılsız olduğu ortaya çıktı.⁶² Mehmet Akife dair her olasılık veya söylenti, kesintisiz bir şekilde polis takibindeydi. Bu durum Akif'in çevresi, dostları ve öğrencilere kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktaydı. Hatta 1960'lara kadar gerçekleştirilen Mehmet Akif'i anma programları en ince ayrıntısına kadar takip edilip rapor edilmekteydi.⁶³ Tabi bu kesintisiz ve titiz bir takip, Mehmet Akif'in yalnızca edebi kişiliğiyle değil, aynı zamanda sunduğu fikirler ve temsil ettiği değerler nedeniyle dönemsel siyasi otoriteleri tarafından sürekli bir endişe unsuru olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

Sonuç

Mehmet Akif Ersoy, Millî Mücadele Dönemi'nde yalnızca bir şair olarak değil, aynı zamanda halkı mücadeleye teşvik eden, vaazları ve kaleme aldıklarıyla halkı bilinçlendiren mühim bir şahsiyettir. Dolayısıyla Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadele Dönemi'ndeki aktif

⁶⁰ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-28.

⁶¹ BCA, 121.10.0.0.2.6.1-29.

⁶² BCA, 121.10.0.0.2.6.1-20

⁶³ BCA, 121.10.0.0.2.6.1

rolü ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sergilediği mesafeli duruş, onun yalnızca edebi yönüyle değil, aynı zamanda entelektüel ve toplumsal etkisiyle de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Onun hükümet tarafından takibe alınması, dönemin siyasi atmosferi ve rejimin istikrarını sağlama çabaları göz önüne alındığında, Cumhuriyet'i kuran kadronun muhalif olarak algıladığı kişileri kontrol altında tutma eğilimiyle açıklanabilir. Ancak Mehmet Akif'in doğrudan bir siyasi muhalefet yürütmek yerine, süreci daha çok bireysel bir geri çekilme ile geçirdiği anlaşılmaktadır.

Mehmet Akif Ersoy'un Mısır'da kaldığı sürece bakılacak olursa, Siyasî ve dinî oluşumlardan uzak durmaya çalıştı ve yaşadığı sıkıntılara rağmen Cumhuriyet rejimine açıkça cephe almadı. Söz konusu yıllar, onun derin bir vatan hasreti ve yalnızlık duygusu boyunca sürdüğü, aynı zamanda ciddi ekonomik sıkıntılarla mücadele ettiği bir dönemdir. Mehmet Akif, herhangi bir siyasi veya dini oluşum içinde aktif rol almaktan kaçınmıştır. Ancak bu durum, onun hükümet tarafından sürekli olarak saklanması engellememiştir. Ülkesine geri dönme arzusu ile içinde barındırdığı siyasal konjonktür arasındaki gerilim, onun psikolojik dünyasında belirgin bir kırılma yaratmıştır.

Mehmet Akif'in yurtdışına çıkış süreci ve bilhassa Mısır'da kaldığı yılları, onun hem kişisel tercihleri hem de dönemin siyasi konjonktürü bağlamında ele almak gerekir. İnkılapçı kadronun köklü dönüşümlerine eleştirel bir mesafeyle yaklaşması, onun devlet tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmesine sebep olmuş, fakat bu algı, onun pratikte muhalif bir hareketin öncüsü olduğu manası taşımamıştır. Dolayısıyla, Mehmet Akif'in dönemin iktidarı tarafından takibe alınması, onun politik gücünden ziyade, sahip olduğu entelektüel birikim ve halk nazarındaki etkisinin bir göstergesi olarak da söylenebilir. Bu bağlamda, yalnızca onun kişisel fikirleri değil, toplum içinde temsil ettiği değerler ve sembolik pozisyonu da göz önünde tutmak gerekir.

Öte yandan, Mehmet Akif'in vatanseverliği ve halk için ortaya koyduğu mücadele, onun düşüncelerinin ve kimliğinin daha geniş bir perspektifte ele alınmasını gerektirmektedir. Onun takip edilmesi, Cumhuriyet rejiminin emniyet ve istikrar endişeleri ile izah edilebilir olsa da söz konusu vaziyet, halk nazarındaki saygınlığını ve ulusal kahramanlık özelliğine halel getirmemiştir. Tam tersine, sonraki

senelerde onun fikirleri ve ülküsü, halk kitlelerince sahiplenilmiş ve millî kimliğin inşasında önemli bir referans noktası olarak varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla, Mehmet Akif Ersoy'un tarihsel rolü değerlendirildiğinde, onu sadece bir şair veya muhalif bir aydın olarak görmek yerine, dönemin siyasi, toplumsal ve entelektüel dinamikleri içinde çok boyutlu bir aktör olarak ele almak gerekmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete, 8 Ağustos 1931.

Gazeteler

Açık Söz
Cumhuriyet
Son Posta
Tan

Kitap ve Makaleler

“Mehmet Akif”, *Diriliş*, II/8, (Kasım 1966), s.42-50.

Akandere, Osman, “Oğlu Emin Akif Ersoy’un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy’un Millî Mücadeleye Katılması ve Bazı Hususiyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, (2008), s.721-729.

Bakiler, Yavuz Bülent, *Mehmet Akif’in Çağdaş Türkiye İdeali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1990.

Bekman, Münir Müeyyet, “On Bir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında”, *Açık Söz*, 1 Temmuz 1936.

Bingöl, Sedat, *Yüzellikler Meselesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Çantay, Hasan Basri, *Akifname*, Ahmet Said Matbaası, İstanbul 1966.

Çarkçı, Akif, “Meşrutiyetten Cumhuriyete Mehmet Akif Ersoy’un Siyasi Faaliyetleri ve Düşünsel Biyografisinde Yer Alan Siyasal Kavramlar”, *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, (Mart 2020), s.9-43.

Doğrul, Ömer Rıza, “İstiklâl Marşı Şairi Akif’in Son Günleri”, *Tan*, 29 Birincikanun 1936.

Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar I*, ilâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmet Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

Halıcı, Şaduman, *Yüzellilikler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1998.

Heper, Metin, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006.

Kabaklı, Ahmet, *Mehmet Âkif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

Khalilova, Günay, *Mehmet Akif Ersoy ve Mirze Elelekber Sabir Arasında Bir Karşılaştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif Ersoy: Hayatı, Seciyesi, Sanatı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2022.

Öztürk, Şaban, “Siyasette Ahlak ve Mehmet Akif” *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 7/12, (2022), s.23–29.

Safi, Polat, *Milli İstihbarat Teşkilatı (1826-2023)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2023.

Seyfi, Orhan, “Mehmet Akif”, *Tan*, 25 Haziran 1936.

Talu, Ermel, “Devle Cüce”, *Son Posta*, 3 Temmuz 1936.

Tekin, Mehmet, “Mehmet Akif Ersoy ve Antakya”. Ed. Gökay Yıldız vd., *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*. (19-20-21 KASIM 2008). C 2, Ankara, (2009), s.517-532.

Extended Abstract

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), one of the most important figures in the history of Turkish literature and thought, has a deep place in the memory of the nation, especially as the author of the National Anthem. Mehmet Akif, who manifested himself as both a poet and a thinker, prioritised national and religious values in his works and in this respect, he became a figure reflecting the social and political dynamics of the period.

Mehmet Akif was born during the modernisation period of the Ottoman Empire. Born in the Fatih district of Istanbul, Mehmet Akif had the opportunity to get acquainted with both traditional Islamic sciences and modern sciences from his early education. His father Tahir Efendi provided him with a deep religious upbringing and the opportunity to learn Arabic, Persian and French. Mehmet Akif completed his higher education at Halkalı Baytar School and worked in various positions in state institutions. During this period, he travelled to different regions of Anatolia and Rumelia and came into close contact with the realities of the people.

Upon the occupation of Istanbul by the Entente on 16 March 1920, Mehmet Akif moved to Anatolia and became one of the spiritual characters of the National Struggle. Playing an active role in this period, he had the opportunity to travel to many provinces in Anatolia in order to raise public awareness and support the struggle for independence.

With the opening of the Grand National Assembly of Turkey, his term as a Burdur deputy, which started in 1920, ended on 11 August 1923 and he was not nominated as a candidate for deputy again in the second term of the Assembly. With this process, he returned to Istanbul and preferred to stay away from politics. Because he was a man of ideas and literature who preferred to stay away from daily political conflicts and who did not seek to make a profit. Therefore, his lack of involvement in politics caused his parliamentary life to be short-lived.

Although Mehmet Akif was recognised as a patriot who fought for the independence of the Turkish nation during the War of Independence, he was disturbed by the political and social changes in the Republican Era. He was dissatisfied with the political atmosphere in the first years of the Republic for reasons such as religious values being pushed to the background, the acceleration of westernisation movements and the suppression of the opposition. Mehmet Akif began to sense that the administrators who ruled that period had different views and ambitions from his own right after the victory. His criticisms against the political changes and his disagreements with the new administration isolated him. Mehmet Akif, who maintained his

religious and national sensitivities, thought differently from many intellectuals around him during this period. This led him to move away from Istanbul and go to Egypt to lead a quieter life. He stayed free of charge for two years with his family in one of the apartments of his friend Prince Abbas Halim Pasha in Helwan, Cairo. Afterwards, he rented a small house on the edge of Helwan and settled there. Mehmet Akif, who preferred to live alone, spent a significant part of his Egyptian years with the illness of both himself and his wife. Here, he gave Turkish language and literature lectures for a fee at the university named Camiü'l-Misriyye (Egyptian University). Although he received a small amount of money in return for this service, he had to struggle with an unforeseen poverty.

Mehmet Akif's long years of living in Egypt meant that he lived a kind of exile life. In this process, he preferred to stay away from political and social developments in Turkey. This loneliness caused him to withdraw into himself and feel isolated. Especially the years he spent in Egypt increased this feeling of loneliness even more. Mehmet Akif, whose physical health deteriorated over time, suffered a severe illness, especially in his last years, and returned to Istanbul in 1936 for treatment.

During his stay in Egypt, there is no information about Mehmet Akif's political misdeeds. Nevertheless, his possible connections with religious communities or regime opponents in Turkey were carefully monitored by the state. During this period, Mehmet Akif was careful not to engage in any political activity that would put him at odds with the state. As a matter of fact, he did not take an open opposition front despite the troubles he experienced, and there is no article or discourse in which he made the slightest criticism about Turkey and its regime during his stay in Egypt.

Mehmet Akif's presence in Antakya in 1935 as a guest of a group opposing the regime of the Republic of Turkey drew the attention of the state. One of the main reasons for the surveillance of Mehmet Akif during his trip to Antakya was that he travelled to Antakya as a guest of a group opposing the regime of the Republic of Turkey. Ali İlmî, one of the 150 personae non gratae of Turkey (Turkish: Yüzellilikler, lit. 'Hundred-and-fiftys') who accompanied him, was also known to be close to the French. Therefore, Ali İlmî was an opponent of the pro-Turkish struggle in Antakya. On the other hand, some young people from Antakya, who were in contact with Turkey and acted in the light of the directives coming from Ankara, followed Mehmet Akif to determine whether he was making a discourse against Turkey and the revolutions. In Antakya and its neighbourhood, where he stayed for a short period of time, much intelligence information began to come in that he was making propaganda in favour of the Caliphate and against the regime of the

Republic of Turkey, and that he was making statements about the Law on the Hat, the Turkish call to prayer and adoption of Latin letters or Turkish alphabet reform.

Nevertheless, the source of such reports sheds light on the political atmosphere of the period and the strategies of the government during the establishment of the Republic of Turkey, given the complex political structure of the period and the measures taken to ensure the stability of the newly established Republic of Turkey. The newly established regime adopted an approach of monitoring and controlling opposing views in order to maintain social peace and ensure the success of reforms. This can be considered as part of the political structure of the period and the efforts to ensure the stability of the regime.

For the regime of the Republic of Turkey, which abolished the caliphate, such a discourse by Mehmet Akif was contrary to the secular and modernisation-oriented principles of the new regime and potentially dangerous. His pro-caliphate statements could be seen as threatening for the new regime. Because such discourses could create a nostalgia among the people for the revival of the caliphate and cast a shadow on the legitimacy of the regime. The pro-caliphate propaganda of an influential figure like Mehmet Akif not only contradicted the ideological and political structure of the Republic, but also could have led to divisions within the society or opposition to the regime. Therefore, considering the statements in the report, Akif's comments on the caliphate contained elements that were in conflict with the regime and could create an ideological conflict.

In an environment where ideological conflicts were more intense in the early years of the Republic, the fact that the Ministry of Interior wanted to investigate Mehmet Akif's contacts abroad and his connection with the pro-caliphate discourses in Antakya shows that the government was concerned about the security of Mehmet Akif's activities. The fact that the General Directorate of Security established a wide intelligence network to monitor his arrival in Istanbul and his possible connections reveals that the government of the period adopted a cautious approach towards potential opposition elements. Because such discourses could create a social antagonism among the public and damage the modernisation project of the Republic.

The General Directorate of Security first wrote to the Consulates General of Beirut and Alexandria and the Consulates General of Aleppo, Damascus, Jerusalem and Cairo, stating that the poet Mehmet Akif, who had lived in Egypt for a long time and had recently returned to Turkey, had used harsh expressions against the revolution and the Republican regime during his stay

in Egypt and especially during his visit to Antakya the previous year, The Ministry of Interior, the General Directorate of Security, Intelligence, the General Staff and the Istanbul Governor's Office requested that all information collected by the consulates about Mehmet Akif's time abroad and to be obtained in the future be forwarded to them in order to verify the accuracy of this information. Consequently, the Ministry of the Interior, the General Directorate of Security, Intelligence, the General Staff and the

Istanbul Governor's Office began a surveillance, monitoring, labelling and correspondence activity that would continue for months until the poet's death.

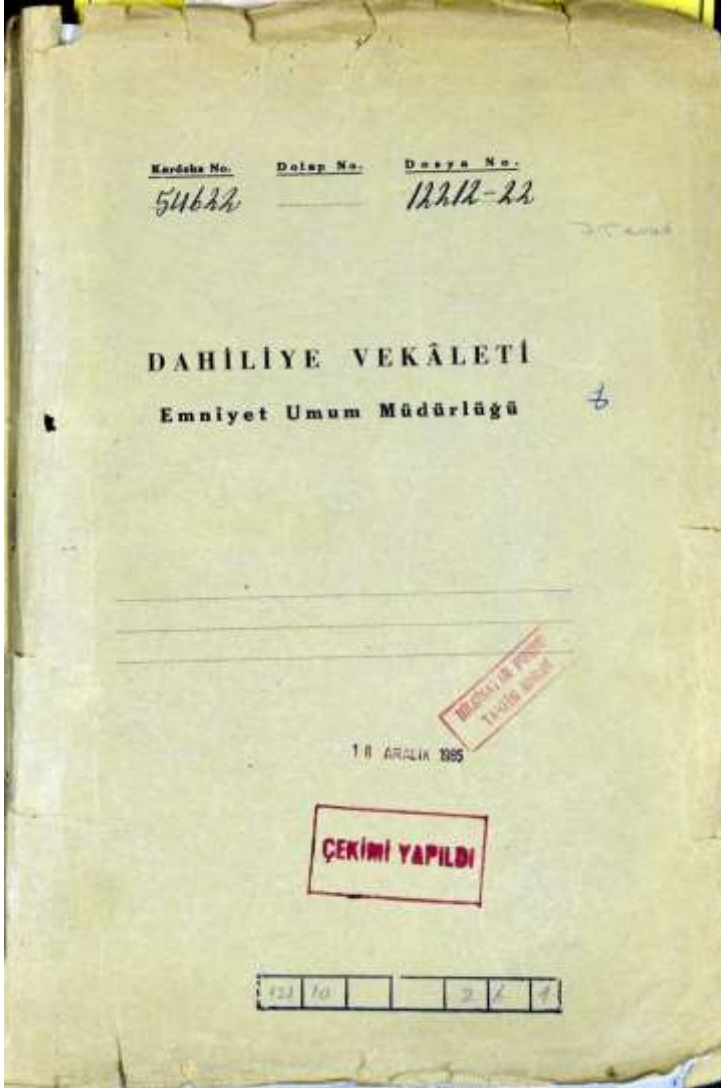
Considering the political and social conditions of that period, the fact that a powerful thinker like Mehmet Akif was on the radar of the state shows that he was seen not only as an individual intellectual but also as a figure with a possible political influence. The government may have considered Mehmet Akif's influence in Istanbul, especially in the context of social peace and the stability of the new regime. Therefore, the state's modernisation and secularisation efforts made it necessary to keep a close watch on figures who opposed or distanced themselves from this process. However, even though Mehmet Akif was followed, his patriotism and struggle for the people reveal his true intentions and aims more clearly. His being followed can be explained by the political sensitivities of the period, but this did not overshadow his reputation in the eyes of the people and his national heroism.

Unfortunately, Mehmet Akif's return to Turkey did not bring him the peace he had expected due to the denunciation and increasing pressures. The denunciations and reports about Mehmet Akif's activities reached such a level that he was questioned about his loyalty to the state and kept under observation. This situation also paved the way for various dirty propaganda against him. Many of Mehmet Akif's friends could not even visit him. Therefore, a poet and thinker who was a public figure like Mehmet Akif was subjected to living in isolation in the last period of his life. The accusations levelled against him and the political atmosphere of the period could not offer him a peaceful environment even in his homeland.

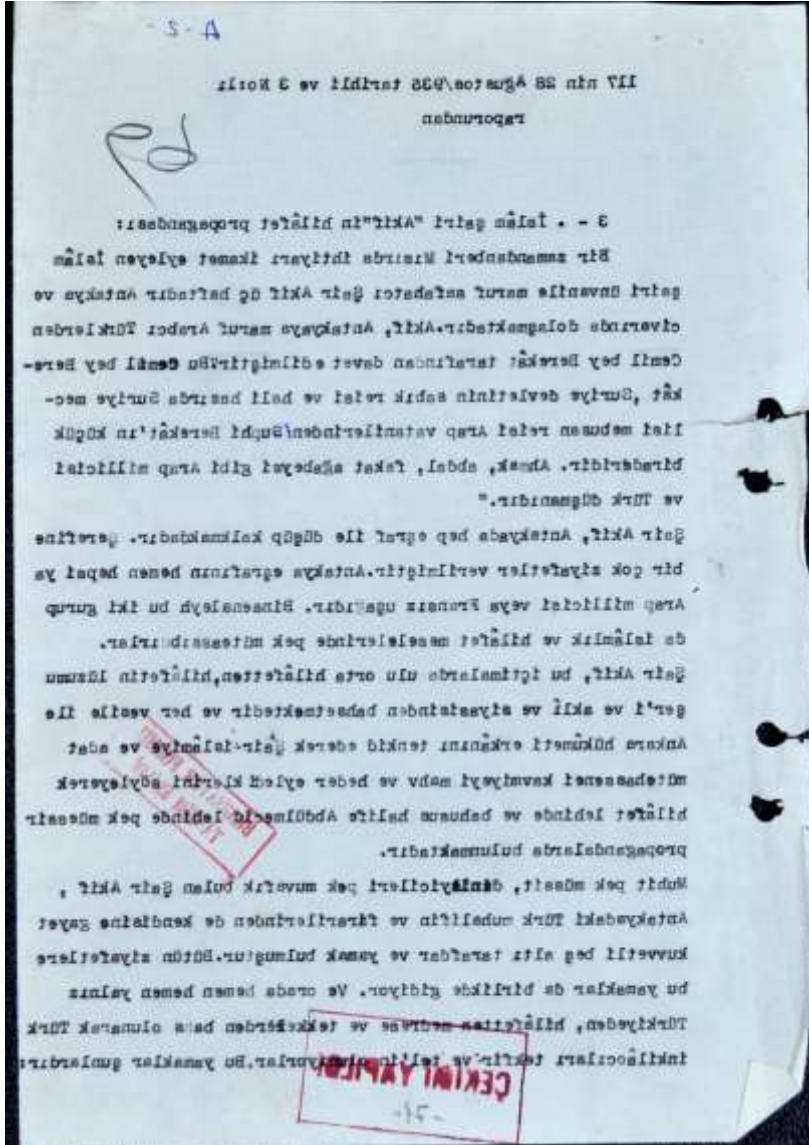
Considering the political and social conditions of that period, the fact that a powerful thinker like Mehmet Akif was on the radar of the state shows that he was seen not only as an individual intellectual but also as a figure with a possible political influence. The government may have considered Mehmet Akif's influence in Istanbul, especially in the context of social peace and the stability of the new regime. Therefore, the state's modernisation and secularisation efforts made it necessary to keep a close watch on figures who

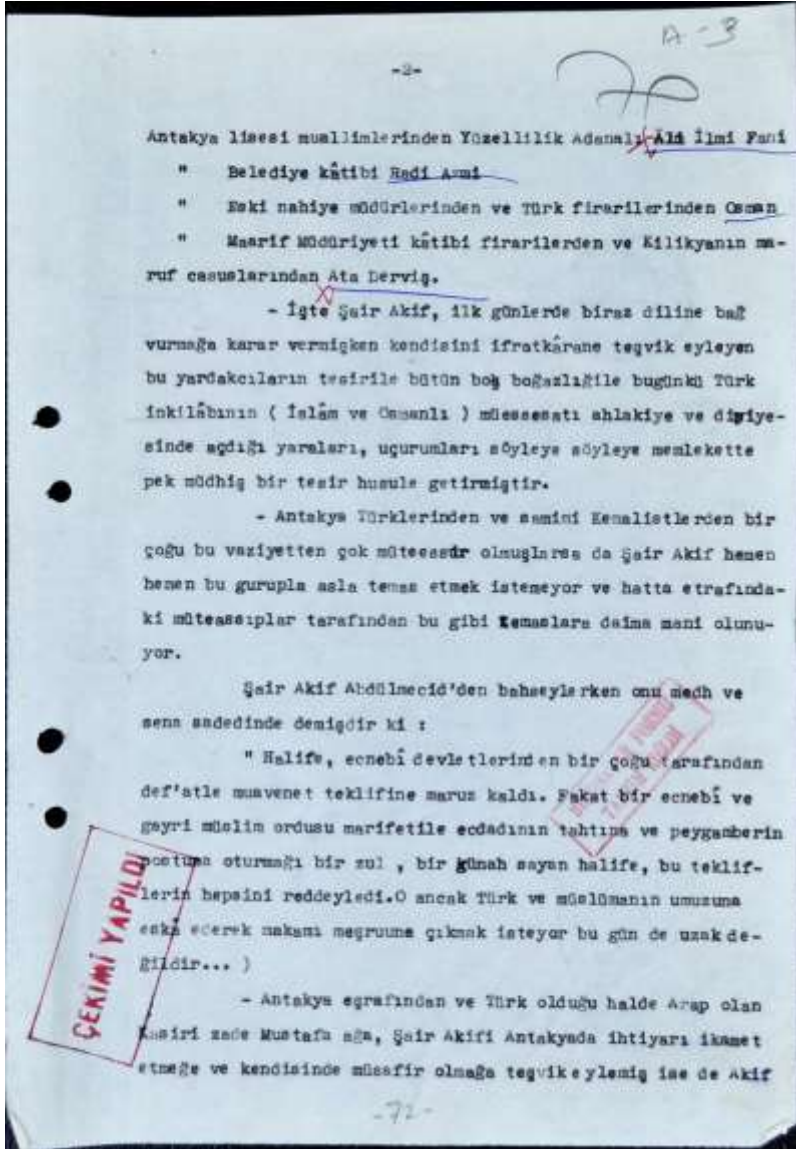
opposed or distanced themselves from this process. However, even though Mehmet Akif was followed, his patriotism and struggle for the people reveal his true intentions and aims more clearly. His being followed can be explained by the political sensitivities of the period, but this did not overshadow his reputation in the eyes of the people and his national heroism.

Mehmet Akif past away in 1936, in the year he returned to Turkey and was buried in Edirnekapı Cemetery. Mehmet Akif's death caused deep sorrow for those who loved him and for this nation, which had found morale with his National Anthem during the most difficult days of our struggle for independence. The fact that the state did not organise an official ceremony when he passed away caused him to be sent off by his own people with great sadness, but at the same time with embrace. Akif's body was taken by car from the Mısır Apartment in Beyoğlu to Beyazıt Mosque by young people, the public and his friends. Instead of a coffin wrapped in flags, it was carried on the shoulders of those who loved him. The body was buried opposite the Martyrdom in Edirnekapı Cemetery. The last years of Mehmet Akif's life have gone down in history as a tragic period of his life full of sacrifice.

Ekler**Ek 1:** Mehmet Akif Ersoy Dosyası, (BCA, 121.10.0.0.2.6.1).

Ek 2: Emniyet Genel Müdürlüğüne gelen 28 Ağustos 1935 tarihli istihbarat raporu

Ek 3: Emniyet Genel Müdürlüğüne gelen 6 Eylül 1935 tarihli istihbarat raporu

Ek 4: Kudüs Konsolosluğu tarafından Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderilen 20 Ağustos 1936 tarihli yazı

48 B-12

Kudüs Re. 8. 926

Ozal Şair Mehmet Akif hak.da

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KONSOLOSLUĞU

24 1153
24 146
24

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne
Şube. I g. I

20/7/1936 tarihli ve 8297 sayılı yazıları kar-
şılığdır.

Uzun zaman Mısırda ikamet etmiş olan Şair Meh-
met Akif'in yurdumuz aleyhinde çalışanlarla temas ve
muhaberesi hakkında Konsolosluğumuzda bilik yoktur.
Burada Cumhuriyetin lehçarı fakat layıqlığın aley-
darı, çok müteassıp bir şahsiyet olarak tanınmak-
tadır. Geçen yıl, tedavi ve tebdili hava için Mısır-
dan Lübnan'a giderken Kudüs'e de uğramış bir iki
gün kalıp, buarada, Konsolosluğumuzu da ziyaret
etmiştir.

Bu adam hakkındaki kanaatım, Yurdumuz ve Rejimi-
miz için tehlikeli bir unsur olmadığı yolundadır.

Sonsuz saygıları ile

Konsolos

Şair Mehmet Akif

Emniyet İş. 7-9-36
S. 24 24882

5-2 50-
24882

